

LLULL I EL DOCTORAT DE LA IMMACULADA (*)

VII. - CIRCUMSTÀNCIES

1. - *Connexió.*

En les planes precedents hem mirat d'exposar i examinar la doctrina de Ramon Llull sobre la Immaculada. En la mida que ha estat possible hom ha procurat mostrar no sols com subjectivament Ramon Llull tenia el desig i la clara intenció de defensar aquesta veritat —intenció que en ella mateixa podria significar no gran cosa enfront al problema que ens ocupa, i que ja era admesa de quasi tots els crítics, de bon grat—, ans també que el seu convenciment personal arrelava en una terra doctrinalment objectiva; és a dir, la seva argumentació era no solament vàlida per a ell que la va descobrir, ans en ella mateixa tenia una consistència i una solidesa estables, reals.

Però el problema en el qual ens trobem ficats no s'accontenta amb una solució purament doctrinal. Per a poder sospesar el veritable significat i la vàlua de la doctrina, cal aclarir una colla de factors circumstancials —de sí només ambientals i accidentals— que tenen la traça de donar una estimació ben diversament graduada de les demostracions centrals i substancials.

Cal encara, doncs, entretenir-nos a examinar aquests elements per tal de trobar la més justa significació que calgui donar a la doctrina mateixa.

És força curiós que potser la majoria de les dificultats que s'han alçat contra Llull defensor de la Immaculada, pertanyin més a l'aspecte circumstancial de l'ambient que a l'exclusiu significat doctrinal, possiblement perquè aquest segon aspecte mereixia poca atenció com a clarament insuficient. Algunes de les dificultats *circumstancials*

(*) Vegi's ESTUDIOS LULIANOS, V, 1961, 61-97; VI, 1962, 5-49.

s'han anat repetint bona colla de vegades, creant així el perill que únicament a través de la reiteració de frases s'imposin certes conviccions que ulteriorment esdevinguin difícils de rectificar. No pas sense experiència algú va dir que quan un error aconseguia ficar-se dins dels manuals escolàstics, després calia una força celestial per a treure-li i estroncar així la seva inèrcia a romandre-hi perpetuament.¹

Es fa necessari, doncs, l'examen de les circumstàncies. Com a tals poden comptar-se perfectament les relacions amb d'altres personatges, però en aquest capítol deixem de banda les persones amb l'intent d'ocupar-nos-en posteriorment.

En resum, tot i la nostra hipòtesi segons la qual Llull va trobar una argumentació bona per a defensar la Immaculada, resten encara obertes certes qüestions que fins que no seran closes destorbaran la contemplació de la doctrina i del seu valor.

Examinarem les condicions i els requisits que segons diferents autors serien indispensables per tal que un medieval pugui esdevenir un veritable defensor de la Immaculada; destriarem aquelles que ens semblin justes d'aquelles que no ens ho semblin tant, fixant darrerament aquelles que calguin retenir com a objectives i equitatives, fent en cada cas l'aplicació a Ramon Llull.

2. – *Requisits no justos demanats al defensor de la Immaculada.*

Considerem requisits no justos –sigui ara en l'afer de la defensa de la Immaculada, sigui en tota altra mena de qüestions– aquells que semblin provenir de descentrats punts de vista, de prejudicis, de particulars esquemes mentals, i no de la visió serena de la realitat.

No poden ser requisits justos aquells que no es puguin vestir a tothom, i que exerceixin una discriminació anterior a la discriminació preliminar. Excloent prèviament l'examen de quinze nacions, no és just dir que l'home més fort de totes les altres sigui igualment l'home més fort del món. Els requisits s'han d'anar aplicant ordenadament, escalonadament.

Tothom és lliure d'establir els requisits que li semblin convenients per al seu objectiu particular, però no és legítim atribuir després a les seves deduccions particulars un valor més ample que el dels re-

¹ «...ut scite animadvertit P. Batiffol, quando error aliquis spargitur in scriptis, interveniat oportet angelus de caelo, ut extirpetur...», C. BALIC, *Joannes Duns Scotus et historia Immaculae Conceptionis*, Antonianum 30 (1955) 354.

quisits tinguts en compte. Si examino quin és el més alt del meu país, no puc afirmar que ell és el més alt del món. Correntment es pot pensar que el descobridor de l'Amèrica va ser el primer home que hi va arribar. Algú pot establir que el descobridor d'Amèrica ha de ser el primer home rus i ros de naixença, solter, coix d'una cama i que hagi vist aquest continent a l'alçada d'un satèl·lit. No hi ha res a corregir en l'establiment d'aquestes condicions, però respecte a les conclusions que se'n treguin hi haurà prou quelcom a discutir.

Amb menys estridència que en aquesta suposició grotesca, algunes de les condicions posades per a establir un defensor de la Immaculada, causen un efecte semblant. Si bé tothom té dret a cercar el primer brasilià i frare dominicà que hagi estat defensor de la Immaculada, és evident que amb les predites condicions fugim del problema que discutim i que ens interessa. Primàriament es tracta de trobar veritables defensors de la Immaculada, segonament establir les relacions cronològiques i doctrinals entre ells, com més endavant exposarem expressament.

Quan, per tant, en el nostre problema s'ha insistit —sigui implícitament, sigui explícitament— en certes condicions o requisits subordinats a les exigències essencials, automàticament s'ha transportat el problema a un altre nivell, s'ha enretirat la qüestió sense que amb això sol ja fos rectament resolta. Aquestes condicions o requisits subordinats als essencials, es poden classificar en dues categories: la primera reclamaria determinats graus d'*oficialitat* en el candidat defensor, la segona desitjaria veure-li una clara *eficiència* pràctica en l'exercici de la seva missió.

Respecte a l'*oficialitat* apareix una certa fascinació de la universitat de París. El candidat hauria d'haver estat professor o estudiant a aquesta universitat, que ensenyés en una escola o lloc oficial, no estrany a l'ambient de París, escriure en un llibre oficial, que tal llibre o llibres estessin difosos a París, posseir els indispensables graus o títols acadèmics, no ésser professor independent, posseir una gran personalitat científica...

Respecte a la pràctica *eficiència*, caldria que el candidat influís visiblement en les escoles teològiques, en les doctrines posteriors, en la posició oficial de la universitat de París, en determinats autors significats, caldria que modifiqués la sort de la sentència, que els seus llibres tinguessin un ressò i una eficàcia...

Pensem que una cosa és defensar la Immaculada, i altra cosa és

defensar-la en un determinat lloc; que una cosa és trobar una raó de teologia i altra cosa és imposar una convicció als homes; que una cosa és la veritat defensada i altra cosa és un doctor defensant oficialment una doctrina; que la Immaculada com a dogma cristià té una relació amb els seus defensors, però que no en té cap de necessària amb la ciutat o la universitat de París.

Justament en la mateixa història de la Immaculada niugú no té escrúpols a citar sant Bernat com a adversari d'aquesta sentència, tot i sabent que sant Bernat no era un doctor universitari, ni va anar oficialment a la tarima de París a exposar solemnement el que pensava, ans es va limitar a redactar i trametre una lletra privada a una comunitat de canonges.

Semblantment, ningú no pensa donar un valor inferior als llibres que sant Tomàs va escriure –o fer escriure– a la seva estança respecte als que reflexen el seu ensenyament oficial a l'escola.

Que en el cas de la defensa de la Immaculada apareixin noves condicions i es vulguin imposar altres requisits, és un fenomen que per força crida l'atenció. Hom el podrà explicar mitjançant una al·lusió a concepcions tradicionals o prejudicials, però no amb això aconseguiran major valor.

3. – *Com Llull respon als requisits no justos.*

No tenim cap dels requisits ja citats i que examinarem a continuació com a necessaris per a establir un defensor de la Immaculada. Malgrat aquesta afirmació prèvia que podria dispensar-nos-en, volem amb tot examinar concretament de quina manera Llull hi respongui.

a) *No fou estudiant ni professor a la universitat de París.* – Aquesta frase, clara en el seu significat, però ambigua o imprecisa en la intenció que va portar a expressar-la, s'ha guanyat un èxit singular. Després de l'autor² ha estat represa i repetida quasi literalment –o sense el *quasi*– per una bona colla d'autors,³ com si el sol fet de reproduir-la significués ja molt.

² «Mais comme il n'y fut ni étudiant ni professeur...», FRANCISCO DE GUIMARAENS, *La doctrine des théologiens sur l'Immaculée Conception* (Blois, 1953) 26.

³ Com a exemple recordem Ameri, Amorós, Arcangelo da Roc, Babbini, Balic, Chietini, Capkun-Delic, García Garcés... Encara que el títol de l'obra de FRANCISCO DE GUIMARAENS no faci cap al·lusió a París, amb tot en les pp. 24-25 es va preparant l'ambient, de manera que l'exclusió de Llull en la p. 26, encara que no tingués una

Què volia dir? O que no valia la pena tenir en compte els que no pertanyessin a París, o que fora de París la Immaculada no podia ésser rectament defensada, o que el cos docent d'aquella universitat s'havia reservat l'exclusiva.

És certament un fet comprovat que no solament tots els descobriments científics s'han fet a París, sinó que tots han estat portats a terme per professors perfectament titulats i precisament mentre es trobaven ensenyant des de la càtedra, i per això és molt just que no s'admeti cap excepció, ni en el cas de la Immaculada.

Sigui quin sigui el valor d'aquest incís, donem un cop d'ull particular sobre la hipòtesi que Ramon Llull fos *estudiant* o *professor* a la predita universitat.

1. *Estudiant*. — Tot seguit de la seva conversió Ramon va decidir anar a París i allà estudiar quelcom d'acord amb els seus projectes, però els seus parents i amics s'hi van oposar, i particularment sant Ramon de Penyafort.⁴ I de fet tornà a la seva Mallorca.

Més tard, el testimoni que ens reconta el primer ensenyament de Llull a París afegeix que havent ell vista la forma de l'estudi o dels estudiants,⁵ se'n tornà. Implícitament ve a dir, doncs, aquest testimoni que Llull conegué per primera vegada l'estil de París quan hi anà per a ensenyar. Si hi hagués estudiat abans no hagués rebut aquesta nova experiència.

Potser un altre argument negatiu es podria extreure del fet que ell sempre vindicà una il·luminació celestial com a font de la seva doctrina, cosa que podria no lligar del tot amb una seva presència a les aules.⁶

justificació, tindria un sentit. En les altres citacions de la frase sovint manca aquesta ambientació.

⁴ «Completa ergo peregrinatione sua predicta, paravit iter arripere Parisius, causa discendi ibi gramaticam et aliquam aliam scientiam suo proposito congruam; sed ab hoc itinere parentes et amici sui et maxime Frater Raymundus de Ordine Predicatorum... diverterunt», *Vita Coetanea*, n. 10; Cf. LL. RIBER, *Ramón Llull en Montpellier y en la Sorbona*, EF 18 (1917) 223; S. GALMÉS, *Dinamisme de Ramon Llull*, EF 46 (1934) 219.

⁵ «Veniens ergo Raymundus Parisius..., legit in aula sua commentum Artis generalis...; perfectoque Parisius illo commento, ac ibidem *viso modo scolarium*, ad Montem rediit Pessulanum...»; «...e, com aquí hagués estat un temps, e hagués vista la forma de l'Estudi...», *Vita Coetanea*, n. 19.

⁶ Amb tot hi ha el cas, en certa manera paral·lel, de Pere Joan Oliu (Oliví), qui també considerà la seva ciència com a provinent d'una il·luminació divina, sense però

En canvi, tenim recollits alguns fragments, escorreguts d'esquitllèbit i sense visible segona intenció, en els quals es diu «Raymundus Parisiis studens...».⁷ Pertanyen al 1298, any de la seva més intensa defensa de la Immaculada, i al mateix llibre que en conté l'exposició. No gosem triar entre els diferents sentits que pot tenir el mot «studens», però la seva presència invita a no precipitar conclusions.

2. **Professor.** — Examinant la història particular de Ramon Llull sembla indubtable que ell va fer de professor a París distintes vegades. Examinant en canvi la història genèrica de la universitat parisenca sembla que el nom de Ramon Llull no apareixi enlloc. Vers quina de les dues «històries» ens hem de decantar? A quina donar preferència?

Si bé sigui vàlida en totes les qüestions, ací explícitament ens plau adduir la nota de Bonnefoy: Suposar que tots els esdeveniments universitaris medievals han estat registrats per escrit, i suposar que almenys una còpia d'aquests escrits ha arribat fins a nosaltres, es prendre com a reals dues lleis que són purament imaginàries.⁸

El professorat de Ramon Llull a París pot esguardar-se des de dos caires diferents: el professorat *jurídic* o *legal*, i el professorat *històric* o *físic*. Aquest destriament d'aspectes esperem que ajudi a clarificar els conceptes, tant del problema com de la solució. Reservem a l'apartat següent l'examen de l'aspecte jurídic o legal, i ací ens limitem a l'aspecte històric.

que això sigui obstacle a la seva presència i estudi en la universitat de París, cf. D. PACETTI, pp. 7^a-8^a de la *Introduzione* a PETRUS IOANNIS OLIVI, *Quaestiones de Domina* (Quaracchi, 1954).

⁷ Cf. J. AVINYÓ, *VII Centenari de la naixença de Ramon Llull*, EF 44 (1932) 53-54; F. STEGMÜLLER, *Repertorium comentariorum in sententias Petri Lombardi* (Herbipoli, 1947) I, p. 346, n. 711, 1; R. LLULL, *Quaestiones dubitabiles super quatuor libris sententiarum* (Venècia, 1507) f. 2. Potser ulteriors informacions oferia G. COLOM FERRÀ en la seva conferència sobre «La vida universitària de Ramón Llull en París», cf. EF 55 (1954) 337, però en desconeixem el contingut: «Nec deducitur Discipulatus Raymundi ex eo, quod... dicatur Parisiis studens, quia non intelligitur sub Magistro, sed propria exercitatione...», A. R. PASQUAL, *Vindiciae lullianae* (Avinyó, 1778) I, 231.

⁸ «Mais ils supposent des lois imaginaires de ce genre: 1.° Tous les événements de la vie universitaire du XIV^e siècle ont été consignés par écrit; 2.° Un exemplaire au moins de ces documents est parvenu jusqu'à nous et a été inventorié à l'heure où ils écrivent... Tout cela relève d'une critique infantile», J.-F. BONNEFOY, *Le Ven, Jean Duns Scot docteur de l'Immaculée...* (Roma, 1960) 131.

La font principal per a conèixer la biografia de Llull és l'anomenada *Vita Coetanea*, que sembla provenir directament del biografiat,⁹ i parla repetidament del seu ensenyament públic a París,¹⁰ que ja la primera vegada donà en l'aula o escola del canceller Berthaud de Saint-Denys.¹¹ Aquesta primera presència de Llull a l'escola de París és acceptada pels coneixedors seus, siguin especialistes o no,¹² i algú tan ferma le considera que àdhuc l'empra com a argument per a demostrar que el doctor mallorquí coneixia bé la llengua llatina.¹³ Si tal com sembla, Berthaud comença a ésser canceller vers la fi del 1288,¹⁴ cal creure o que Ramon Llull el visità quan encara no era

⁹ Cf. J. TARRÉ, *Los códices de la Biblioteca Nacional de París*, *Analecta Sacra Tarrac* 14 (1941) 166; «El valor autobiogràfic de la *Vita coetanea*, ha estat plenament establert pels estudis de Mn. Josep Tarré i els del P. Miquel Batllori, S. I. Aquests estudis han provat que la *Vita coetanea* fou dictada a París pel propi Ramon Llull l'any 1311», M. DE MONTOLIU, *Ramon Llull i Arnau de Vilanova* (Barcelona, 1958) 10.

¹⁰ «Veniens ergo Raymundus tempore cancellarii Bertoldi, legit in aula sua commentum Artis generalis de speciali precepto predicti cancellarii; perlectoque Parisius illo commento, ac ibidem viso modo scolarium, ad Montem rediit Pessulanum, ubi de novo legit...»; a Montpellier va reduir el seu sistema «propter fragilitatem humani intellectus, quam fuerat expertus Parisius», *Vita Coetanea*, n 19; «Deinde advenit ad regem Maioricaram, et habito invicem colloquio arripuit iter Parisius, ibique Artem suam publice legens libros quam plurimos compilavit», *ib.* 32; «Deinde profectus Parisius, et Artem suam efficaciter ibi legit, et libros plurimos compilavit, Tempore igitur domini Clementis pape quinti a civitate Parisiensi recedens pervenit Ludunum...», *ib.* 35; «...Parisius iter arripuit, ubi et Artem suam publice legit, et alios libros quam plurimos, quos fecerat temporibus retroactis. Adfuit autem lecture sue tam magistrorum quam etiam scolarium multitudo...», *ib.* 42.

¹¹ «...tempore cancellarii Bertoldi, legit in aula sua...», «E de fet, essent a París, llegí aquí públicament en l'escola de mestre Britolt, canceller del dit Estudi...», *ib.* 19; «...se traslada a París (1286/!) y aquí lee públicamente su Arte en la escuela del «maestro Britolt», que no es otro sino aquel turbulento Berthaud de Saint-Denys, canceller de la Universidad. Es de notar que a partir de esta época Lull es considerado como maestro (*magister*), y él mismo se da este título en sus obras», CARRERAS Y ARTAU, *Historia de la filosofía española. Filosofía cristiana de los siglos XIII al XV* (Madrid, 1939) 244; Notícia biogràfica de Berthaud a P. GLORIEUX, *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIII^e siècle* (Paris, 1933) I, 392-393; cf. encara TARRÉ, art. cit., 169.

¹² H. DENIFLE, *Chartularium Universitatis Parisiensis* (Paris, 1891) II, 24; M. DE WULF, *Histoire de la philosophie médiévale* (Louvain-Paris, 1936) II, 309-310; E. BRÉHIER, *La philosophie du moyen âge* (Paris, 1949); GLORIEUX, o. c., II, 146; J. CARRERAS Y ARTAU, *Una aportació a la història dels orígens doctrinals de l'anti-lul·lisme*, EF 46 (1934) 163: «A les aules universitàries de París, Llull hi ensenyà repetidament».

¹³ S. BOVÉ, *El sistema científico luliano* (Barcelona, 1908) 413-414.

¹⁴ GLORIEUX, o. c., I, 13, 393.

canceller i sols professor, o que l'encontre tingué lloc sols a partir d'aquest any i no abans.¹⁵

Escampats en les seves obres resten records de les discussions sostingudes a París,¹⁶ al·lusions seves sobre questions o procediments escolars,¹⁷ i finalment dels anys de la seva vellesa provenen documents d'aprobació signats per alguns professors que havien escoltat les seves doctrines.¹⁸

En resum, segons els testimonis conservats, no es pot pas dir que Ramon Llull no hagi mai fet de professor a la universitat de París; és un *fet* documentat.

b) *No tingué graus acadèmics.*—El *fet* d'haver exercit de professor no exclou ni suposa absolutament en tal persona el *dret* jurídic a ensenyar.

Concretament a Ramon Llull s'ha negat el tal dret puix que no posseïa els graus acadèmics indispensables¹⁹ sense els quals no es podia ensenyar oficialment a cap universitat, i menys a París.²⁰ Per

¹⁵ «Particulièrement en ce qui regarde la collation de la licence, il s'arroe des droits abusifs que l'Université ne veut pas consacrer par une plus longue soumission. La loi dit que les candidats seront examinés par les maîtres, et que le grade sera conféré par le chancelier,... Or des candidats admis par les maîtres réclament vainement du chancelier Berthaut le titre... D'autre part, des candidats jugés incapables obtiennent du chancelier, sans examen, par une faveur inique, à prix d'argent, cette licence qu'il dénie aux plus méritants des bacheliers», B HAURÉAU, *Berthaut de Saint-Denis, théologien*, HLF., v. 25, p. 318; cf. P. FERET, *La faculté de théologie de Paris* (París, 1896) III, 212.

¹⁶ «Dixit Clericus, Raymundo, intellexi, te cum Magistris Artium Parisiensibus disputasse, et cum tua philosophia, si philosophia dici potest, eos concludere intendisse: ex quo evidenter apparet, quod non modo phantasticus sis, imo vero sis insanus, cum ipsi tanta turba sint, tu autem sis solus. Ait Raymundus, Clerice, *verum est me cum ipsis Parisiis disputasse*; sed disputatio quandoque procedit secundum opiniones, quandoque secundum certitudinem, sive quoad rem. Parisiense autem studium quasi in opinionibus versum est...», A. R. PASQUAL, *Vindiciae lullianae* (Avinyó, 1778), I, 296; «En París Llull combatió tenazmente a los averroistas de la Sorbona...», CARRERAS Y ARTAU, *Historia...*, 243; «...provoca una verdadera cruzada contra los averroistas...», *ib.* 252; cf. HLF., v. 29, p. 307; AVINYÓ, *VII Centenari...*, 69, 70, nn. 158, 160, 165.

¹⁷ Cf. E. WOHLHAUPTER, *Ars brevis, quae est de inventione iuris*, EF 47 (1935) 226, 247, 249-250.

¹⁸ DENIFLE, O. C., II, 140-141.

¹⁹ ARCANGELO DA ROC, *Il dottore dell'Immacolata* (Roma, 1955) 67.

²⁰ *ib.*

tant, si parlà fou a tall de conferenciant,²¹ sense tenir una càtedra fixa²² i així els seus ensenyaments o afirmacions serien comparables als dels predicadors.²³

De bell antuvi hom podria pensar que la presència —de les més copioses en quant al nombre de pàgines— de Ramon Llull en el quasi oficial catàleg dels mestres de la universitat de París,²⁴ podria significar una consagració de la seva oficialitat i dels seus títols. De fet, el seu nom i les seves obres hi són recullides no pel seu títol de mestre en teologia ans únicament per la grossa influència que exercí en la seva època.²⁵

Semblantment, un dels més autoritzats llullistes que ha examinat amb atenció aquest problema, degut a la manca de notícies sobre *Quaestiones disputatae* o sobre altres sessions solemnes i ordinàries, afegit l'interès desvetllat entre deixebles i professors, es decanta a concloure que Llull a París no hauria gaudit de l'oficialitat acadèmica.²⁶

Que alguna vegada Llull hagi escrit a la universitat de París considerant-se implícitament ell exclòs²⁷ de la col·lectivitat de professors, i que alguna altra vegada hagi demanat llur aprovació²⁸ serien dos detalls de pes per a concloure que ell era estrany a l'oficialitat universitària. I el document oficial d'aprovació dels seus llibres justa-

²¹ *ib.*

²² BONNEFOY, *Le Vén. Jean Duns...*, 163.

²³ L. BABBINI, *Ancora su Duns Scoto* (Gènova, 1958) 119.

²⁴ GLORIEUX, o. c., II, 146-191.

²⁵ «Les seules exceptions que l'on a admises concernant des personnages qui exercèrent, à leur façon, une influence trop grande sur le mouvement théologique de leur époque pour qu'on les passât complètement sous silence; tels... Raymond Lulle...», GLORIEUX, o. c., I, 6; II, 146. El seu nom no es troba inscrit en les taules sinòptiques fixades entre les pp. 228-229 del vol. I; cf. V. DOUCET, *Maîtres franciscains de Paris*, Arch. Franc. Hist. 27 (1934) 531; A. TEEAERT, *Le répertoire des maîtres en théologie de Paris*, Ephem. Theol. Lovan. 11 (1934) 617.

²⁶ S. GARCÍAS PALOU, *Notas de introducción al estudio de las obras teológicas del Beato Ramon Llull*, Miscelanea Comillas 2 (1942) 219-223.

²⁷ Com si no fos d'ells, és el matís que es troba en la lletra adreçada a la universitat, cf. DENIFLE, o. c., II, 83-84.

²⁸ En el llibre que vers el 1297 «soumet d'abord au contrôle des maîtres en théologie de Paris, *collegio doctorum theologiae Parisiensis*», HLF, v. 29, p. 324; «Supplicatio Raymundi venerabilibus et subtilibus sacratissimae theologiae professoribus ac baccalaureis studii parisiensis», AVINYÓ, *VII Centenari...*, 170.

ment redactat quan l'autor es trobava a les seves últimes velleses –sigui autèntic o no aquest document– no fa ressaltar tampoc una oficialitat reconeguda.²⁹

Per tant, es troben en la mateixa línia i amb perfecta consonància la negació de tot ensenyament sota títol oficial a Llull i la negació de l'ensenyament oficial de la veritat de la Immaculada.³⁰ La diferència està només entre un principi general i un cas concret de l'aplicació d'aquest principi.

* * *

De totes maneres, no és precisament inconsuet que hom doni a Ramon Llull el grau o títol de *mestre*,³¹ i és cert que a partir d'una certa data no solament els altres ans ell mateix es dona i posa davant el seu nom el títol de *magister*.³² Correntment sembla que a tal títol

²⁹ DENIFLE, O. C., II, 140-141.

³⁰ «Nullum prorsus argumentum datur ad asserendum Raymundum Lullum suam sententiam immaculatissimam in ipsamet Universitate Parisiensi exhibuisse», C. BALIC, *De significatione interventus J. D. Scoti a Virgo Immaculata VII/I* (Roma, 1957) 54.

³¹ Vers el 1287 a Montpeller són favorablement examinades les obres de Llull, i tot seguit en llegeix algunes públicament. «Ce fait suggère l'idée qu'il reçut à la suite de cet examen, le grade de maître que tous les documents lui donnent», LONGPRÉ, *Lulle*, DTC, c. 1077; «...à Montpellier (où peut-être, il conquiert le titre de maître)...», GLOIREUX, O. C., II, 146; PASQUAL, O. C., I, 176, en canvi, creu que obtingué el grau de mestre a París: «Gradum autem Magisterii in ipsa obtinuisse Raymundum...», «inde autem deducitur Raymundum hoc tempore solemne Magisterium obtinuisse...». Cal notar encara que la universitat de Montpeller data del 1289, cf. Galmés, *Dinamisme...*, 236; M. BATLLORI, *Arnau de Vilanova antiscolastique d'après les textes catalans et italiens, a Scholastica ratione historico-critica instauranda* (Roma, 1951) 572; S. d'IRSA, *Histoire des Universités* (Paris, 1933) I, 109-120, «Pejus etiam fuit quod pontifices permiserunt plerosque licentiam accipere extra Parisios in civitatibus quibus studium generale concessum exstabat quidem, sed nondum theologicis cathedras licentiatio Parisiensi tributa. Sic data est quibusdam licentia Tolosae, Montispessulani... etc.», DENIFLE, O. C., II, p. VII, cf. també 182.

³² «Es de notar que a partir de esta época Lull es considerado como maestro (*magister*), y él mismo se da este título en sus obras», CARRERAS Y ARTAU, *Historia...*, 244; «inde autem deducitur Raymundum hoc tempore solemne Magisterium obtinuisse, quia ipse post hujus temporis discessum a praedicta Universitate, et ante reditum ad eandem, seipsum vocat *Magistrum*, ...: quod non diceret, nisi simili gauderet honore; et inde est quod ipse nedom vivens, sed etiam post mortem communiter vocabatur *Magister Raymundus Lullus*», PASQUAL, O. C., I, 176, cf. 224, «notare oportet B. Raymundum in eisdem semper insigniri titulo *Magister*: quod non videtur ita fuisse, nisi in eadem Universitate gradu *Magisterii* fuisset donatus», *ib.* 279-280. Algun exemple: «Vobis illustri domino Petro Gradonico, inclyto Venetiarum duci, .., ego

hagi de correspondre el permís del canceller a ensenyar pel propi compte,³³ i en quant a excepcions, potser és més senzill trobar un cas d'ensenyament independent sense ésser doctor,³⁴ que no pas anomenar-se doctor sense ésser-ho en realitat.

Dos detalls que no tenen pas força apodíctica, però que es decanten sensiblement vers l'oficialitat, són la carta de recomanació del General dels franciscans, Ramon Gaufredi,³⁵ i la seva presència en una llista de llibres llegats a la Sorbona.³⁶

Des d'una gran llibertat en matèria d'ensenyament³⁷ va arribar-se a una certa reglamentació, però aquesta reglamentació durant un temps va admetre privilegis i excepcions,³⁸ de manera que els procediments legals que haurien de vigir, no es veuen sempre observats amb la precisió i exactitud que hom potser avui voldria. No pensem

magister Raymundus Lul, Cathalanus...», HLF, v. 29, p. 253; «...ad honorem illustrissimī principis ac Francorum regis serenissimī domini Philippi, ..., ejus subditus magister Raymundus supplicat...», HLF, p. 304, cf. C. OTTAVIANO, *Il perduto «Liber de potentia obiecto et actu» di Lullo in un manoscritto romano* EF 46 (1934) 260; «...volumen Meditationum magistri Raymundi, quod ipse dedit fratribus et domui Vallis Viridis prope Parisius», HLF, 235, cf. TARRÉ, art. c., 171. Encara: HLF, 251, 345; OTTAVIANO, art. c., 266; DENIFLE, o. c., II, 140. GUIX, *La Immaculada y la Corona de Aragón*, Misc. Comillas 22 (1954) 209, diu que Llull s'anomena algunes vegades a sí mateix «Doctor Parisiensis».

³³ Mestre i doctor són dues expressions equivalents, VALTON, *Docteur a DTC*, c. 1502, i era el canceller qui atorgava la llicència d'ensenyar independentment, *ib.* 1503; A. VILLIEN, *Grades*, DTC, 1639. Trobar el títol de doctor en els manuscrits és criteri suficient per a tenir-hi per tal, per exemple a Pere Tomàs, MARTÍ DE BARCELONA, *Fra Pere Tomàs (XIV)*, *Doctor strenuus et invincibilis*, EF 39 (1927) 92.

³⁴ Cas de Bolonya, VILLIEN, *Grades*, DTC, 1639.

³⁵ L. WADDING, *Annales Minorum* (Quaracchi, 1931) V, 268, sense el text de la lletra, que es troba en canvi a PASQUAL, o. c., I, 186; cf. HLF, 329, 23.

³⁶ «Raimundus philosophus barbatus», HLF, 345; E. LONGPRÉ, *Le Ms. 500 de Reims et le «De adventu Messiae» de R. Lull*, EF 47 (1935) 66; «Raimond fut surnommé dans l'Université de Paris *Doctor barbatus*», cf. HLF, 41; «invenerunt Parisius Raymundum longam barbam habentem, clamantem et dicentem...», HLF, 239.

³⁷ D'IRSA, o. c., I, 117-118.

³⁸ Qüestions i al·lusions, per exemple, a AG DE GUIMARAENS, *Hervé Noël († 1323)*, Arch. Fratrum Praed. 8 (1938) 23-33; R. M. TORELLÓ, *El ockamismo y la decadencia escolástica en el siglo XIV*, Pensamiento 11 (1955) 174-176; DENIFLE, o. c., II, 699. — Un procediment expeditiu i simple per a resoldre el problema del doctorat de mestre Ramon, seria recórrer a la mística: ell en la il·luminació «obtuvo la laurea de doctor en la escuela de Dios», R. GINARD BAUÇÀ, *Introducción al Blanquerna*, a RAMÓN LLULL, *Obras literarias* (Madrid, 1948) 147.

que d'aquest aparent desordre en surti un argument més a favor de la validesa oficial del títol de Ramon Llull, però pensem que potser sí sigui això un argument menys per als que voldrien defensar la inviolabilitat completa de les normes legals.

Establert que, d'una manera o altra, Ramon Llull va ensenyar a les aules de la universitat de París, es pot igualment establir que el seu magisteri no fou idèntic als dels professors normals i ordinaris que residien allà sempre regentant la càtedra. Els seus mateixos mètodes exigien quelcom de diferent, però amb tota probabilitat deuria tenir la llicència del canceller, cosa que legalment equivaldria al doctorat. Conegut el temperament de Llull, no seria pas impossible que tal llicència hagués estat obtinguda mercès a la seva insistència persistent, que deuria importunar fins a obtenir el que desitjava per a la difusió dels seus grandiosos ideals. Potser només com una manera de «treure-se'l de sobre» el canceller hauria atorgat a Llull la llicència doctoral, qui sap si atenent al caràcter *inspirat* de la doctrina, qui sap si pensant que sense necessitat d'obstacles legals, Llull mateix s'estrellaria i fracassaria tot sol, només que entrés en contacte amb la mentalitat universitària. La raó d'això no, però el fet que Ramon Llull posseís jurídicament el títol de *mestre* ens sembla històricament quasi fora de tot dubte. El seu comportament i la seva actuació, però, tenen ben poca cosa de comú amb els doctors coneguts com a clàssics.

De totes maneres, en la suposició que ell no hagués tingut grau oficial i hagués ensenyat com un foraster, no pas rarament tenen més ressò en una universitat les paraules d'un professor de pas que les dels professors ordinaris. I si, sense títols oficials, hagués trobat la clau per a obrir el problema de la Immaculada, la seva troballa tindria encara major mèrit i seria un personatge més en la filera dels que han provocat el progrés humà sense els distintius doctorals.³⁹ Cons-

³⁹ Comparant «el legítimo triunfo que otorga la indiscutible superioridad» amb la «tiranía» del monopoli de l'Estat en l'ensenyament, i amb «la imposición de la mentira convencional del título académico», J. P. CRIADO Y DOMÍNGUEZ, *Las órdenes religiosas en el periodismo español* (Madrid, 1907), afegia: «El Doctor D. Gregorio F. Fernández Osuna, en el exordio de su discurso de apertura del año académico de 1906 a 1907 en la Universidad de Granada, dice a tal propósito, con franca y valiente llaneza: «Sin veruir estos atributos de la ciencia (los distintivos doctorales) descubrió Watt, simple obrero mecánico, la máquina de vapor; Stephenson, vulgar minero, la locomotora; Fulton, modesto tallador de diamantes, la navegación de vapor; el in-

tant que Llull ensenyà a la universitat de París, i posseïnt amb tota probabilitat el títol de doctor, no consta certament que en tals condicions hagués ensenyat la doctrina de la Immaculada. Només consta que a París va escriure de la Immaculada en un llibre seu. Que simultàniament ho ensenyés a escola, no passa d'hipotètica deducció sense ulterior estintolament.

En resum, no es pot anar massa de pressa a tallar aquesta qüestió amb un cop sec.

c) *No ho ensenyà en lloc oficial.*—La doctrina de la Immaculada, s'havia d'escriure en un llibre oficial, o bé havia d'ensenyar-se en una seu oficial?

Si tractessim d'aclarir qui fou el primer en defensar d'una manera oficial la Immaculada a tal universitat, per a determinar-ho hauríem d'escollir una de les dues suposicions, que en algun cas fins podrien coincidir. En el cas de la Immaculada, però, el problema no estava en defensar-la *ací* o *allà*; la qüestió decisiva estava en trobar la *manera*, o alguna manera *vàlida* de defensar-la, puix que amb arguments bons tothom es veuria amb cor de sostenir-la a tot arreu, ni que fos a París.

Si el problema era l'*argumentació*, tant se val que es presentés oral com escrita, redactada en l'escriptori o exposada davant d'un auditori, trobada amb sant Tomàs durant un àpat com xuclada a llargues estones de patiment cerebral. Les troballes apareixen quan arriba la seva hora, sense protocols.

Si es vol retallar la qüestió fins a encabir-la dins els termes del lloc de l'ensenyament universitari,⁴⁰ plena llibertat hi ha de fer-ho.

mortal Gutenberg, adocenado industrial, la imprenta; Franklin, impresor, el pararrayo; Gramme, carpintero, la primera dinamo electro-industrial; Faraday, encuadernador, importantes leyes físicas; Ruhmkorff, obrero mecánico, la bobina de inducción; Bréguet, relojero, el telégrafo eléctrico; Edison, vendedor de periódicos, el fonógrafo; Montgolfier, fabricante de papel, la navegación aérea; Niépce, oficial de infantería, la fotografía; Desprès, auxiliar del ingeniero Combes, la transmisión a distancia de la energía eléctrica; Senefelder, corista de teatros, la litografía; Colón, rudo marinero, el Nuevo Mundo; y tantos otros que pudiera citar, gloria de la humanidad y de la ciencia. ¡Cuántos millares de doctores pudiera traer a cuento que no hemos descubierto nada!», pp. 65-66.

⁴⁰ «E si noti, dopo tutto, che la questione non era stata intavolata intorno a la priorità temporale, ma proprio sull'insegnamento universitario e...», BABBINI, *Anco-ra...*, 79; «En París pudo muy bien Lulio hablar de la Inmaculada fuera de los centros

Hi ha el problema del primer autor que ensenyà vàlidament la Immaculada, que considerem un problema primari. Hi ha també el problema del primer autor a tal lloc, problema que ens sembla secundari. Ben cert que poden coincidir el primer defensor i el primer defensor a París, però això no es pot establir a priori. En el cas de Llull la resposta al problema secundari del lloc, es troba ja en l'apartat anterior on tractàvem dels títols. El problema que ens interessa és el *primari*, i per això estem d'acord en afirmar: més que el lloc importa la substància de les afirmacions.⁴¹

d) *No va escriure llibres oficials.*—Fan parella l'anterior i la present dificultat: a la manca d'oficialitat en el lloc, suposant que hagués ensenyat, es contraposa la manca d'oficialitat en els llibres, en cas que hagués escrit.

L'oficialitat dels llibres es pot prendre en dos sentits: en quant reflexaven fidelment l'ensenyament oficial de l'escola, i en quant l'estampa era curada per la mateixa biblioteca de la universitat.

En tots dos sentits es presenten deficientes els llibres de Llull. No pas que alguns dels seus llibres no reflexin l'ensenyament de l'escola,⁴² sinó que en la seva escola en lloc de llegir i comentar determinats llibres clàssics per a tots els escolàstics, ell seguia i exposava determinats llibres *seus*,⁴³ per la qual cosa era lògic que necessités una

oficiales universitarios, como en el lugar donde se hospedaba, o mas bien, ..., paseando y conversando con cierto ermitaño, que se sentaba bajo de un árbol», L. Amorós, *La significación de J. D. Escoto en la historia del Dogma de la Conc. Inm. de la Virgen Sma.*, Verdad y Vida 14 (1956) 285; cf. ARCANGELO DA ROC, *Il dottore...*, 64.

⁴¹ «(poco importa se all'Università o altrove, la sostanza della cosa è sempre salva!», G. M. ROSCHINI, *Un articolo del P. Amorós su «Scoto e l'Immacolata»*, Marianum 19 (1957) 374; «Che l'abbia poi insegnata all'Università o fuori di essa, non toglie che l'abbia insegnata...», *ib.* 401; «la vera grandezza del Dottore dell'Immacolata non consiste e tanto meno dipende da quella disputa, ..., ma unicamente e principalmente dalla sua dottrina come si trova esposta nelle opere certamente autentiche», ARCANGELO DA ROC, l. c., 102; «E poi non sono le parole che contano ma gli argomenti!», C. BALIC, *Il reale contributo di G. Scoto*, Antonianum 29 (1954) 493.

⁴² «...Parisius, ibique Artem suam publice legens libros quam plurimos compilavit», *Vita Coetanea*, n. 32.

⁴³ «...Parisius iter arripuit, ubi et Artem suam publice legit, et alios libros quam plurimos, quos fecerat temporibus retroactis», *ib.* n. 42; «...legit in aula sua commentum Artis generalis...», *ib.* n. 19; cf. nota precedent; també S. GARCÍAS PALOU, *Notas de introducción...*, 222.

llicència especial.⁴⁴ Cert que en un cas excepcional tracta algunes qüestions particulars del llibre de les *Sentències*,⁴⁵ però àdhuc aquesta obra li ve qualificada de personal, privada, no oficial.⁴⁶

Cert que a voltes el seu comentari a les *Sentències* és pres en línia d'igualtat amb els dels altres escolàstics,⁴⁷ però objectivament tothom haurà d'admetre que l'obra seva té quelcom de peculiar que la distingeix i individualitza netament.⁴⁸ Llull no s'afilera com un nom més en la llista dels autors medievals. Apareix amb uns trets personalíssims ben visibles tan en el seu ideari com en el mètode d'exposar-lo. Amb tota certesa no se sap si la seva obra és fruit exclusiu de la seva ment, o xuclà en alguna font els seus procediments. Precedents clars, clars no són coneguts, i encara que ho fossin, la fecunditat de la seva originalitat seria exuberant.⁴⁹ Com que no es pot ordenar entre els altres autors, sorgeix el problema de la seva classificació en la història: és escolàstic? no és escolàstic? és alguna altra cosa distinta?⁵⁰

⁴⁴ «...de speciali precepto predicti cancellarii», *Vita Coetanea*, n. 19; «prudenter conicitur idipsum postulasse ab Honorio IV, ..., et hoc innuunt citata verba Anonimi, scilicet quod de speciali praecepto Cancellarii legerit suam Artem Parisiis, ex recommendatione videlicet summi Pontificis», PASQUAL, o. c., I, 171.

⁴⁵ *Disputatio Eremitae et Raymundi super aliquibus dubiis quaestionibus Sententiarum Magistri Petri Lombardi*, París, 1298

⁴⁶ «...è un'opera d'indole personale e assolutamente privata e nulla ha da vedere con i veri e proprii Commentari ufficiali sulle Sentenze...», ARCANGELO DA ROC, l. c., (8, cf. 106, 64; BABBINI, *Ancora...*, 79, 119.

⁴⁷ Ni més ni menys que un de la colla dels comentadors està pres per F. STEGMÜLLER, *Repertorium Comentariorum in sententias Patri Lombardi* (Herbipoli, 1947) I, 346; V. DOUCET, *Commentaires sur les sentences* (Florència, 1954) 73; GARCÍAS PALOU, *Notas de introducción...*, 218.

⁴⁸ La forma literària del llibre que ens ocupa suposa un diàleg entre Llull i un ermità, si bé l'ermità podria ser «el mismo Llull desdoblado», CARRERAS I ARTAU, *Historia...*, 398. Aquest procediment no era clàssic en l'escolàstica «Ni una sola vez usó el clásico método escolástico», GARCÍAS PALOU, *Notas de introducción...*, 231.

⁴⁹ Ens sorprèn vivament que algú l'hagi judicat altrament: «Nel Lullo non si riscontra molta originalità di idee», A. POMPEI, art. *Lullo, Raimondo* a *Enciclopedia Filosofica* (Venècia-Roma, 1957) c. 193; «(poca cosa original había en sus proyectos)», art. *Ramón Llull*, a *Enciclopedia Espasa*, v. 49, p. 553, II. Justament si en alguna cosa ha pecat, creuríem que ha estat en l'originalitat.

⁵⁰ «Ni su método apologético, ni lo peculiar de su sistema dialéctico bastan para excluir al Beato Llull del número de los escolásticos medievales», GARCÍAS PALOU, *Notas de introducción...*, 234; «el filósofo mallorquín ha pasado a la posteridad como uno de los más genuinos representantes del espíritu escolástico entendido en el sentido

Allò segur és que Llull fou un comentador del llibre de les *Sentències*, i que en el seu comentari de qüestions tractà i defensà aquella de la Immaculada.⁵¹

El segon sentit que pot tenir la present objecció, és que la biblioteca de la universitat no va admetre, publicar ni difondre els llibres de Llull.⁵²

Sembla que Ramon Llull no va poder fruir els avantatges que oferia la biblioteca universitària per a la publicació i difusió dels seus llibres,⁵³ i per això tot el treball de còpia i escampament degué ésser particular. Malgrat tot, ell a París va posar els fonaments de tres centres que assegurassin la pervivència dels seus llibres i de les seves idees. Foren la Cartoixa de Vauvert, la Sorbona i la cort reial.⁵⁴ La Cartoixa prop de París havia de ser un centre llullista de primer ordre, posseir totes les obres i oferir possibilitat d'estudiar-les a mestres i deixebles de la universitat.⁵⁵ «Hom acudia a la Cartoixa, el mateix que a la Sorbona, com a una biblioteca pública».⁵⁶

peyorativo del vocablo», CARRERAS I ARTAU, *Historia...*, 420; «Lull fut un scolastique un peu indépendant», J. H. PROBST, *Lull champion universel de l'Unité, par inspiration et par tradition*, EF 46 (1934) 292; la seva ciència era no «oficial», B. M. XIBERTA, *Dos opuscles llatins inèdits de Ramon Lull*, EF 46 (1934) 304; «il ne saurait être jugé en fonction de la scolastique classique», LONGPRÉ, *Lulle*, DTC, c. 1112; «le grand Philosophe populaire du XIII^e siècle», J. H. PROBST, *Ramon Lull, philosophe populaire catalan et franciscain*, *Criterion* 3 (1927) 210. CARRERAS I ARTAU exposen en el seu volum *Historia...*, p. 231, el sistema o doctrina de Llull sota el títol «El escolasticismo popular».

⁵¹ I així s'ha pogut afirmar que ell és el primer comentador del llibre de les *Sentències* que defensà la Immaculada, GUIX, art. c., 209.

⁵² «Ut notum est, Magistri opera confecta et ad editionem parata ipsi universitati confidebant, sub cuius tutela et cura transcribebantur et divulgabantur. Et ... nullus cuius tali via ac ratione «in studio Parisiensi» usque ad annum 1309 scripta publicata fuerint — ausus est dicere Matrem Dei fuisse absque peccato conceptam», C. BALIC, *De significatione interventus J. D. Scotti...*, a *Virgo Immaculata VII/I* (Roma, 1957) 54.

⁵³ «...no podia comptar amb l'ajut que l'organització de la llibreria universitària portava a la còpia dels llibres consagrats pel prestigi d'un mestratge que podríem dir oficial», J. RUBIÓ, *Notes sobre la transmissió manuscrita de l'opus lul·lià*, a *Franciscàlia* (Barcelona, 1928) 337.

⁵⁴ «Dins l'àrea intel·lectual de París, llavors cervell d'Europa, tres foren els centres d'irradiació doctrinal que Llull trià: la Cartoixa de Vauvert, la Sorbona i la cort reial», CARRERAS I ARTAU, *Una aportació...*, 167.

⁵⁵ *ib.* 168.

⁵⁶ «Aquesta biblioteca lul·liana, de l'existència de la qual en dona testimoni, en la primera meitat del segle XIV, un bibliotecari de la Sorbona», *ib.* 168.

Respecte a la universitat, ja hem citat la seva presència en els catàlegs de la llibreria.⁵⁷ Consta que a les primeries del segle XIV la Sorbona posseïa almenys tretze manuscrits de Ramon Llull,⁵⁸ i d'aquests també almenys un còdex donat pel mateix Llull. Curiosa aquesta nota: «*Libros prenomínatos ponit magister raymundus lul in custodia domus sarboni parisiis cathenatos*».⁵⁹ Els llibres indicats foren escrits a partir del 1309, per tant després de la fita de l'objecció, i endemés sense tractar de la Immaculada. No tot el que succeí consta per documents coneguts, però no serà massa gosadia pensar que el llibre escrit 11 anys abans i tractant de la Immaculada podia hever estat llegit, sigui a la universitat, sigui a la llibreria «pública» dels cartoixans.

En totes aquestes qüestions va veient-se que si bé Llull no es troba al mateix nivell dels escolàstics ordinaris, amb tot procura d'acostar-s'hi molt.

e) *Fou estrany a l'ambient de París.*—Una nova dificultat seria que Ramon Llull fos com un foraster a l'ambient literari de París.⁶⁰ La connexió d'això amb el problema de la Immaculada, vindria del fet que un foraster no estaria autoritzat a defensar-la, o que no sabia fer-ho, o que no podria saber en què consistia el problema.

Si significués el privilegi de *lloc*, ja l'hem mesurat en planes anteriors. Si volgués dir que un tal estranger no coneixeria les premisses del problema, o estaria mancat de traça per aclarir-lo, la millor resposta està en examinar l'escrit de Llull. De fet ell posa, i bé, el precís problema, indica les dificultats substancials, i n'hi dóna resposta. La foresteria de l'ambient literari de París no sabríem on veure-la més.

Ja en els apartats anteriors ha aparegut la figura de Llull dibuixada en connexió a París. Tot i que no sigui necessari insistir, volem afegir encara algunes ratlles que «situïn» Ramon Llull en l'ambient de París.

⁵⁷ Vegi's la nota 36.

⁵⁸ J. CARRERAS I ARTAU, *Una aportació...*, 168-169.

⁵⁹ RUBIÓ, art. c., 342; «Ser. Elor. trecentos circiter tractatus Lullianos accepit Parisiis ex gymnasio Sorbonensi; legatos fuerunt eidem anno m.ccc.xxxvi. a Thoma Atrebatensi», *ib.*

⁶⁰ «Ma questo autore si può considerare come estraneo all'ambiente letterario di Parigi», E. CHIETTINI, *La prima santificazione di Maria Ss.ma nella scuola francescana del sec. XIII*, a *Virgo Immaculata VII/I* (Roma, 1957) 4, cf. 36.

Tot i no ésser fàcil establir amb seguretat les dates i fites de la vida del gran inquiet mallorquí,⁶¹ el cert és que a París ell va ésser-hi tres si no quatre vegades, i en anys que van de l'inici de la seva llarga missió fins quasi a les darreries del seu viure. Ho diu la *Vita* i ho confirma tot un rosari d'*explicit*s de les seves obres, signats a París, a partir del 1286,⁶² passant pel 1297, 1298, 1299,⁶³ amb certs dubtes els 1302 i 1306,⁶⁴ i copiosament els 1309, 1310 i 1311.⁶⁵ Tants llibres escrits a París, alguna relació deuen tenir amb el seu món literari.

A part algunes indicacions,⁶⁶ coneixem una vegada el lloc precís de la seva residència a París: «ad praesens inhabitat idem *Magister Raymundus Lull* in vico buqueriae Parisiensis, ultra parvum pontem versus Sequanam»,⁶⁷ que sembla trobar-se en el sector d'estudiants, o universitari.

El major i més fidel prosèlit que Llull aconseguí a París fou Tomàs Le Miesier,⁶⁸ i aquest era un membre de la Sorbona.⁶⁹

⁶¹ «Però ens trobem sempre amb una biografia problemàtica, més feta de dubtes que de certeses», M. BATLLORI, *Certes i dubtes en la biografia de Ramon Llull*, Estudis Lulianus 4 (1960) 320.

⁶² O del 1288, CARRERAS I ARTAU, *Historia...*, 326; TARRÉ, art. c., 165. Taula cronològica de les obres de Llull es pot trobar a C. OTTAVIANO, *L'Ars compendiosa de R. Lulle* (París, 1930); «lo qual libre feu mestre Ramon Lull de Majorques estant en la ciutat de París, l'any de la nativitat de Nostre Senyor Jhesucrist m.cc.lxxx.vl», HLF, 345.

⁶³ Al marge dels llibres escrits en aquests anys, degudament recollits en els catàlegs llullians, reproduïm la següent nota: «Hoc est primum volumen Meditationum magistri Raymundi, quod ipse dedit fratribus et domui Vallis Viridis prope Parisius, cum duobus aliis sequentibus voluminibus istius tractatus, anno gratiae MCC nonagesimo octavo», HLF, 235.

⁶⁴ R. D'ALÒS-MONER, *Inventari de manuscrits lul·lians de Mallorca, segons notes de Jeroni Rosselló*, EF 47 (1935) 78, n. 11: «París, agost 1302»; CARRERAS I ARTAU, *Historia...*, 319, i HLF, 316, daten però al 1311. — Dos llibres del 1306, també a París, AVINYÓ, *VII Centenari...*, 67, nn. 141, 142; D'ALÒS-MONER, art. c., 76. CARRERAS I ARTAU, *Historia...*, 308, els daten igualment al 1311.

⁶⁵ Innecessària cap cita. Cf. només OTTAVIANO, *Il perduto «Liber...»*, 258 ss.

⁶⁶ Per exemple, «Raymundus existens Parisiis», «In quadam sylva juxta Parisius, stabat Raymundus», «Ramon, en vinent de Paris...», «Haec est visio quam ego Raymundus Barba floridus vidi Parisius»...

⁶⁷ PASQUAL, o. c., I, 277; DENIFLE, o. c., II, 141.

⁶⁸ TARRÉ, art. c., 165, fa arrencar els seus contactes del primer ensenyament a París, J. CARRERAS I ARTAU, *Una aportació...*, 169, opina que provenen del segon.

⁶⁹ Nota anterior.

Tenia molt bones relacions amb els cartoixans⁷⁰ i els féu significatives deixes.⁷¹

La lluita a París contra l'averroïsme és un important capítol de la seva història,⁷² no acabà tan aviat com a voltes es creu i hi hagué temps per a què Ramon Llull s'hi llencés amb totes les forces.⁷³ Un gros interès tindria estudiar exhaustivament aquest aspecte.

Finalment, si Llull ha tingut un influx en la història, pot dir-se que ha estat mercès a la seva inserció en la universitat de París, almenys en bona part.⁷⁴

f) *De reduïda personalitat científica*.—Algun cop la frase s'ha estampat literalment,⁷⁵ però més o menys implícitament s'ha vingut a indicar el mateix en altres ocasions. Manifestacions de cert menyspreu en esguard de la ciència de Ramon Llull no són certament noves d'avui. Quasi sempre —per no dir sempre— ell ha estat mirat com un ocell estrany en aquest camp.

La personalitat científica ha de ser mesurada per les elaboracions aportades al progrés; però no s'han de mesurar els resultats aportats a la ciència en funció del «valor» de determinada personalitat científ-

⁷⁰ «muy buenas relaciones con los Cartujos de París», TARRÉ, art. c., 195; «Les relacions que Lull entaulà amb els cartoixans parisencs, degueren ésser molt cordials», J. CARRERAS I ARTAU, *Una aportació...*, 167.

⁷¹ En vida, J. RUBIÓ, *Interrogacions sobre una vella versió llatina del «Libre de contemplació»*, EF 47 (1935) 111, 115; i en testament, RUBIÓ, *Notes sobre...*, 338: «De quibus quidem libris omnibus supradictis mando fieri in pergameno in latino unum librum in uno volumine qui mitatur per dictos manumissores meos Parisius ad monasterium de Xartossa».

⁷² P. MANDONET, *Siger de Brabant et l'averroïsme latin au XIII siècle* (Louvain, 1908-1910); RENAN, *Averroës et l'averroïsme* (Paris, 1861).

⁷³ C. KRZANIC, *La scuola francescana e l'averroismo*, Riv. di Fil. Neo-Scol. 21 (1929) 465-468; CARRERAS I ARTAU, *Historia...*, 524-531; TARRÉ, art. c., 162; *Vita Coetanea*, nn. 43-44; «Lefèvre d'Étaples est persuadé que la défaite d'Averroës est due à Raimond Lulle», HLF, 62.

⁷⁴ HLF, *Avertissement* p. I. Segurament deuria aprofundir aquest aspecte la conferència de Pierre Jobit, segons s'indica a EF 55 (1954) 384; «Mais si Lulle a été admis dans l'Histoire littéraire de la France, c'est surtout à cause de ses rapports avec les Universités de Paris et de Montpellier, et de la part qu'il a prise au mouvement philosophique français de son temps», HLF, 262.

⁷⁵ «...dada la reduïda personalitat científica del autor», ALEJANDRO DE VILLALMONTE, *Contribución de la teología franciscana al desarrollo del dogma de la Inmaculada, siglos XIII y XIV*, Salmanticensis 1 (1954) 693.

fica, establert prejudicialment. En cas que Llull no gaudís d'aquesta personalitat científica, això podria ésser objectivament, per manca de mereixements, o socialment, per defecte d'una justa atenció per part de l'opinió pública.

En quant als mereixements, més just fóra atorgar-li major personalitat científica si hagués defensat la Immaculada, que no pas allunyar-lo anticipadament d'entre els candidats a defensar-la per petita personalitat.

I en quant a l'opinió, hi ha també qui fa d'ell un científic d'anomenada mundial,⁷⁶ i d'altres diferents parers podríem recollir.

En resum, potser no té Ramon Llull una magnitud de primer rang, però una punta de geni se li pot donar, i un lloc en la història se li pot concedir, sobretot si hom no és dels que pensen que de personalitats científiques en l'Església i en el món només n'hi ha una.

I si a una «petita» personalitat se li regategen els mèrits —pocs o molts— que pugui tenir, únicament i precisament perquè és petita, no es fa evident altra cosa que empetitir-la més.

g) *Manca d'influx en contemporanis.* — Amb la present deixem per acabat el primer grup de dificultats fetes sorgir pel cimbell de l'*oficialitat*, i comencem el segon grup de requisits que provenen i tenen com a idea central l'*eficiència*. Entorn a l'*oficialitat* quasi tot eren qüestions més o menys legals i jurídiques. Ací donem un bon pas, pugem un graó, doncs l'eficàcia o la manca d'efectivitat d'unes idees, la seva acceptació o el poc cabal que els hi va estar fet, són bons criteris per a judicar la seva validesa i el seu pes. Són *bon* criteri, si bé no criteri *absolut*.

I en primer lloc: hom ha dit que la influència de Llull en les escoles fou més aviat pobra,⁷⁷ o bé que es desconeix si n'ha tingut.⁷⁸

⁷⁶ «...a scholar of world-wide reputation and...», E. F. LATKO, *The franciscan position on the Immaculate Conception before Duns Scotus*, a Franciscan Educational Conference 35 (1954) 58. (Ens dol no haver conegut a temps aquest estudi, i així poder-ne exposar les apreciacions sobre Llull i la Immaculada en el seu lloc)

⁷⁷ «Mas parece que su influencia en el ambiente universitario fué escasa», E. RAÚL, *Fe implícita y controversias escolásticas en torno a la Inmaculada*, Miscelanea Comillas 23 (1955) 236. (Ens desplaui igualment que abans ens hagi passat per alt aquest treball); CAPKUN-DELIC, *Quaedam recentiora...*, Ephem. Mariol. 6 (1956) 427.

⁷⁸ «...on ne sait pas grand chose de son influence sur le milieu universitaire...», FRANCISCO DE GUIMARAENS, l. c., 26; «Personne, ..., n'a pu fournir la preuve que cet

Francament no ens resta altra cosa a fer que adherir-nos a la segona formulació de la dificultat: desconeixem si Llull ha exercit cap influx en els seus contemporanis en la defensa de la Immaculada. Desconèixer-ho no vol dir que històricament no hagi existit; vol dir que no consta. Constaria si s'hagués donat?

h) *Manca d'influx en posteriors.*—Després de l'influx en les escoles s'ha retret a Ramon Llull la manca d'influx en els posteriors a través de les doctrines.

Reservem per a més endavant el càrrec que Llull no influís en la doctrina de Duns Scot. En la història de la Immaculada, Ramon Llull seria un d'aquells autors benmereixents, però que tenen la flaca d'ésser desconeguda la petja que hagin deixat,⁷⁹ i dels quals no en resta cap senyal en la doctrina.⁸⁰ En el cas concret de la Immaculada, ningú no ha demostrat que l'obra més principal o alguna de les altres de Llull hagi exercit eficàcia damunt d'algun mestre de la universitat.⁸¹

L'examen de l'influx de Llull, com l'objecció mateixa, es pot dividir en *general* i *immaculatístic*. Cap dels dos aspectes ha estat a bastament estudiat, i no és nostra intenció realitzar ací aquesta tasca.

Respecte a l'influx genèric, se sap que dins el món catòlic han existit i sorgeixen escoles doctrinals. Van assenyalar-se'n quatre principals: tomista, escotista, suareziana i llulliana,⁸² i encara que aquesta darrera fos la menys significativa, tot amb tot ningú podria treure que ha estat la quarta escola doctrinal catòlica. I amb tots els *peròs* que es vulguin, que no desconeixem pas, la pervivència d'una escola a través dels segles és segurament la més eficient mena d'influx en els posteriors que pugui ocasionar un autor. I si descomptem els caps de les altres escoles, no resten pas molts autors, àdhuc més valuosos que Llull, que hagin pogut gaudir d'una tal eficiència. Sense

opuscle de Lulle, ou ses autres ouvrages, ont exercé une influence quelconque sur l'un des maîtres contemporains...», BONNEFOY, *Le Vén. Jean...*, 451, cf. 163.

⁷⁹ «...auteurs très méritants peut-être, mais dont on serait fort en peine d'établir qu'ils ont eu une quelconque influence», BONNEFOY, *Duns Scot, défenseur de l'Immaculée Conception de Marie*, a Virgo Immaculata VII/I (Roma, 1957) 172.

⁸⁰ «...absque influxu in scholam et doctrinam immaculistam remanserant», CAPKUN-DELIC, art. c., 427.

⁸¹ BONNEFOY, *Le Vén. Jean...*, 451.

⁸² «On prétendit faire croire qu'il y avait quatre écoles de théologie orthodoxe, les thomistes, les scotistes, les suarézistes, les llullistes», HLF, 61.

entrar en més detalls, el rastre de Llull és visible en la història, i a poc a poc van veient-se més clares les figures i les direccions.⁸³

Respecte a l'influx immaculatístic s'ha notat que mercès als apòcrifs s'havia atribuït a Llull un rol doctrinal superior al que justament li correspondria.⁸⁴ Cal podar, naturalment, els apòcrifs com a fruit directe de Llull, però que indirectament tinguin un significat provinent de la seva persona i de la seva acció, ens sembla versemblant.

Conegudes són les persecucions que sofrí la doctrina llulliana. Doncs bé, l'arrel de totes es troba en la doctrina de la Immaculada,⁸⁵ foren considerades sospitoses dogmàticament les altes lloances a Maria.⁸⁶ L'escola llulliana té la glòria d'haver defensat sempre i contra tots els obstacles la Concepció Immaculada de Maria,⁸⁷ i tanta importància ha donat sempre a aquest tema que la història del llullisme pot semblar la història de l'immaculatisme.⁸⁸

⁸³ HLF, 49-67; J. AVINYÓ, *Història del lulisme* (Vilanova i Celtrú, 1925); F. VAN STEENBERGHEN, *Un traité inconnu de Gerson «sur la doctrine de Raymond Lulle»*, Rev. des Scien. Relig. 16 (1936) 441-473; CARRERAS Y ARTAU, *Filosofía cristiana de los siglos XIII al XV*, II (Madrid, 1943) Esbozo de una historia filosófica del lulismo; E. COLOMER, *Nikolaus von Kues und Raimund Llull* (Berlin, 1961); J. CARRERAS Y ARTAU, *Influencia de Ramón Llull en el pensamiento teológico-filosófico de los siglos XIV y XV*, en el vol. *L'homme et son destin* (Louvain-París, 1960) 643-651, i la bibliografia que cita; algun tret es troba també a R. G. VILLOSLADA, *La universidad de París durante los estudios de Francisco de Vitoria, O.P.* (Roma, 1938). — *La Vita Coetanea* n. 45, diu ja: «Divulgati quidem sunt libri sui per universum...».

⁸⁴ «A l'encontre de ces écrits inauthentiques, d'autres apocryphes ont contribué énormément à former la fausse légende de R. Lulle, les uns en attribuent à l'auteur dans la question de l'Immaculée Conception un rôle doctrinal qu'il n'a pas à ce degré...», LONGPRÉ, *Lulle*, DTC, c. 1110.

⁸⁵ «Seminarium vero eorum quae contra Lullianam Doctrinam asserit predictus Eymericus creditur fuisse contentionem de Conceptione Purissima Virginis», J. M.^a POU I MARTÍ, *Per la glorificació del B. Ramon Llull en el segle XVII*, EF 46 (1934) 283; /Eymerich/ «Luchó ardorosamente y sin tregua contra Raimundo Lulio y su escuela y, según parece, en esto influyó mucho la devoción y celo que esta Escuela sentía por la Inmaculada», GUIX, art. c., 259; S. PUIG Y PUIG, *Episcopologio de la sede barcinonense* (Barcelona, 1929) 266-267.

⁸⁶ J. CARRERAS I ARTAU, *Una aportació...*, 176; Gerson evità de criticar a París les doctrines llullianes sobre Maria, *ib.* 193.

⁸⁷ «...gloriosa escuela que defendió constantemente contra viento y marea la purísima e inmaculada Concepción de la Virgen María», GUIX, art. c., 211; cf. BONNEFOY, *Le Vén. Jean...*, 445-446; ANDREU DE PALMA, *La Inmaculada en la Escuela Lulista*, EF 55 (1954) 189-194.

⁸⁸ Impressió que es treu llegint AVINYÓ, *Història del lulisme*; cf. GUIX, 200.

A través dels segles va anar-se formant i creixent el riu de la tradició immaculatística; seria interessant poder destriar les aigües que provenen netament d'un costat i les que baixen específicament d'altres deus, poder seguir les interferències, les col·laboracions i les complementacions de doctrines, d'una manera particular les escotistes i les llullistes. Igualment veure, per exemple, fins a quin punt es va fer present el llullisme entre els conciliars de Basilea; i com va anar perdurant i manifestant-se en distintes oportunitats, tot i que Ramon Llull no tenia una ordre religiosa darrera seu. Encara, veure fins a quin punt els apòcrifs de Llull depenguin d'ell i s'hi inspirin.

Llull ha exercit damunt els posteriors un influx, sigui genèric, sigui immaculatístic. Caldrà concedir que no ha estat tan eficient, tan visible, tan oficial com l'hagin pogut gaudir altres autors, però ha existit. Ordinàriament l'eficiència en els altres és un símptoma molt bo de la validitat de les idees, però aquest criteri no és definitiu, i pot ésser equivocat del tot quan es deixa de banda l'examen de les mateixes idees, i per això no hem col·locat aquest requisit sota el títol dels *justos*.

i) *Llibres sense influència*.—Suposant que Ramon Llull hagués escrit a favor de la Immaculada, els llibres, pel sol fet d'ésser seus, no haguessin aconseguit ressò,⁸⁹ i no semblen pas haver tingut gaire difusió en la universitat parisenca.⁹⁰

Anteriorment hem vist que hom volia desfer-se de Llull per manca d'oficialitat, ara per manca d'influència dels seus llibres. Una cosa o altra, pensem, ha d'explicar la seva presència, per exemple, en el *Répertoire* de Glorieux. Precisament allà no és citat pel seu títol de professor regent —alguns n'hi han amb quasi cap escrit— sinó per la seva influència.⁹¹ Si l'oficialitat no, l'influx dels seus llibres ha de ser la causa de la fama de Llull. Sense una cosa o altra ningú no en parlaria. De totes maneres és possiblement veritat que el seu influx no està en proporció directa amb el volum del seus escrits,⁹² i en el cas

⁸⁹ «...con toda seguridad no tuvo resonancia en los ambientes científicos y universitarios», ALEJANDRO DE VILLALMONTE, art. c., 693.

⁹⁰ «...ses petits écrits ne semblent pas avoir eu une grande diffusion dans l'Université de Paris», BONNEFOY, *Duns Scot...*, 193; cf. Id., *Le Vén. Jean...*, 451.

⁹¹ Cf. la nostra nota 25.

⁹² «Quanto all'influsso... non fu di portata e estensione proporzionata alla mole degli scritti», POMPEI, l. c., c. 196.

concret de la Immaculada, ja hem dit més amunt que no coneixem ni un sol ressò immediat de la seva intervenció.

j) *Resultats visibles*.—Finalment, tot i els escrits a favor de la Immaculada, no es pot considerar Ramon Llull com l'iniciador del retorn de la universitat de París a la veritable doctrina,⁹³ que ell no modificà la sort de la sentència immaculatista a aquesta universitat,⁹⁴ que no s'hi veu el seu influx.⁹⁵

Sota aquests càrrecs potser pot endevinar-s'hi un subconscient record d'aquella solemne controvèrsia que fruità de cop i volta la conversió de tots els doctors parisencs i els llençà a la defensa de la nova veritat. La consideració de la universitat com una entitat amb un sol pensament, amb tots els mestres de la mateixa opinió i d'un sol parer, és simplista i com a tal no del tot objectiva. No es pot parlar de conversió de la universitat com a conversió de tots els mestres. Algun dia es va introduir la possibilitat de la Immaculada, i després cada mestre va anar pensant segons el seu millor criteri, i això per bona colla d'anys. El paper concret de Llull en aquest procés no ens és conegut. Però com que els doctors no negaven la Immaculada pel gust de fer-ho o per desamor a Maria, ans per mancança de justificats arguments, si Llull oferí arguments podien molt bé fer repensar el problema a alguns doctors i obrir camí.

4. — *Requisits justament demanats al defensor de la Immaculada.*

Tenim per requisits justos aquells necessaris i indispensables en l'afer del qual es tracti, que dibuixin tots els trets essencials, i que manifestin un tal grau d'imparcialitat i d'objectivitat suficient per a que ningú es trobi en un pla d'inferioritat ja *abans* d'iniciar la confrontació.

Cada descobriment, cada competició ha d'oferir iguals possibilitats a tots els candidats. I requisits justos d'una competició seran aquells que permetin i demostrin suficientment l'obtenció de la fita prefixada. Si es tracta de velocitat cal tenir en compte tots els requisits necessa-

⁹³ «...ne permet pas... de considérer le Docteur Illuminé comme l'initiateur du mouvement de retour de l'Université de Paris à la Tradition», BONNEFOY, *Le Vén. Jean...*, 451.

⁹⁴ «... conclusionem errata, che questi mutarono le sorti della pia sentenza a Parigi», BABBINI, *Ancora...*, 70.

⁹⁵ FRANCISCO DE GUIMARAENS, art. c., 26, i alguns «ecos» en altres.

ris per a ben comprobar la velocitat, i segons tots ells judicar, però si a tots ells hi afegim el color de la samarreta, aquest element estrany destarota l'absoluta i neta fixació mitjançant els criteris de velocitat. Tractant-se de matemàtiques no es pot carbassejar segons criteris d'ortografia, encara que l'ortografia sigui infernal.

Posats en el cas de la Immaculada, els seus defensors han de realitzar tots aquells fets, qualitats i condicions que siguin alhora indispensables, satisfactoris i suficients per a portar a terme llur tasca. Aquests requisits indispensables i suficients han d'ésser imparcials, de manera que concedeixin iguals possibilitats a tothom, que no afa-voreixin uns particulars i en perjudiquin d'altres.

I condicions imparcials de qualsevol defensor de la Immaculada, creiem que són: Ésser teòleg; capir bé el problema i capir-lo teològicament; consciència de les seves dificultats; sospesar el pro i la contra; gosar donar una resposta personal; desig de defensar-la, però fets units al desig; afirmacions, però proves unides a les afirmacions; rigor científic; solució teològica correcta; que la solució sigui externament manifestada amb paraules o amb escrits i que d'alguna manera consti documentadament la sobre dita defensa.

En resum: voluntat *subjectiva* de propugnar aqueixa doctrina, solidesa *objectiva* de les proves en la teologia, i que ambdues coses constin a bastament.

5. — Com Llull respon als justos requisits.

De la mateixa manera que abans hem assajat de plaçar Ramon Llull enfront a les condicions que tenim per no justes, probarem ací de realitzar el mateix respecte als requisits justos. I possiblement amb major brevetat.

a) *Ésser teòleg*. — Així com cal entendre en màquines per a fabricar-ne una, cal ésser teòleg per a defensar la Immaculada. No vol dir això que calgui posseir el títol de diplomat en teologia, sinó que cal entendre en el ram i moure-s'hi amb certa familiaritat, traça i domini.

Més o menys obertament, en la controvèrsia entorn a la Immaculada, a Llull com a teòleg no se l'ha tingut gaire en compte, se l'ha deixat de racó.⁹⁶ No és impossible que la figura de Llull, contemplada

⁹⁶ En la pràctica se l'ha exclòs de les llistes de teòlegs, per exemple en FRANCISCO DE GUIMARAENS, art. c, 75 i *passim*, i en altres que han aparegut.

amb una revolada, faci caure en la temptació de judicar-lo un superficial, un rodamón, i pressuposar que és incapaç d'un pensament profund, que no val com a teòleg.⁹⁷ Pot esdevenir fàcil caure en aquesta temptació a qui el contempli d'una revolada, però tenim per impossible que qui s'hagi entretingut unes estones a llegir amb repòs les seves obres teològiques conclogui altrament que: és un veritable teòleg.⁹⁸ Sense que això sigui un obstacle per a després donar-li un lloc més o menys alt en la graonada dels teòlegs.

b) *Capir el problema teològicament.* — Capir un problema teològic vol dir tenir consciència de la seva profunditat, de les dificultats que presenta; ésser conscient de les exigències de la revelació, i convençut que és millor la veritat que la boniquesa de les afirmacions; vol dir saber fer prudentment balança entre les raons contràries i favorables abans de prendre una determinació.

Maria Immaculada pot ésser contemplada a molts nivells: de devot, de predicador, de poeta, de contemplatiu..., de teòleg.

Ja en la part doctrinal hem deixat establert que Llull es planteja el problema amb tota l'exactitud teològica dels termes, i seguidament el resol amb procediments igualment rigorosos. N'hi ha prou per a veure que ha caput teològicament bé el problema.

c) *Gosar donar una resposta personal.* — Davant l'opinió pública contrària calia fer dos passos per a habilitar —o rehabilitar— una doctrina teològica de la Immaculada: 1) trobar una fonamentada pos-

⁹⁷ «Creemos que muchos de los juicios desfavorables que han recaído sobre la obra teológica del Doctor Iluminado traen su origen de una impresión de superficialidad producida por la lectura de las páginas de su vida inquieta», GARCÍAS PALOU, *Notas de introducción...*, 209 ss. Recollim un exemple de com es pot anar creant aquesta opinió, en exposicions d'antuvi inofensives: «Cuando Duns Escoto formula la definitiva solución del problema lo hace con trazos sencillos ... Los escolásticos, ya lo sabemos, no eran amigos de ciertos aspectos sentimentales del querer y no prodigan la palabra «amor», sino que se atienen a describirlo con macizos conceptos, a desentrañar su esencia. Tenían que venir los Pontífices a Aviñón y esparcirse por Europa el gusto de lo provenzal; tenía que venir Lulio a escribir teología y filosofía en forma de novela, de poema, de apólogo. Las fórmulas escuetas se llenarían de colorido y de sentimiento palpitante, se describirían los amores divinos con palabras entrañablemente humanas, hasta que...», P. DE A. MARTÍNEZ, *La Immaculada Concepción*, a *Año Cristiano* (Madrid, 1959) IV, 567-568.

⁹⁸ No es pot negar que Llull era un veritable teòleg, diu ROSCHINI, *Questioni su Scoto...*, Ephem. Mariol. 7 (1957) 405; cf. GUIX, 197 ss.

sibilitat de defensar-la; 2) comprometre's, engatjar-se personalment en l'afirmació d'aquesta possibilitat.

El major mèrit, sens dubte, estaria en trobar unes esclètixes entremig dels textos escripturístics, a través de les quals es pogués ficar i filtrar la veritat de la Immaculada sense contradiccions. Aquestes possibilitats podria haver-les trobat un teòleg profund i escèptic, que no volgués asserir res sota pròpia responsabilitat. Amb tot, trobada la possibilitat, no era tan difícil decantar-se personalment vers l'afirmació.

Si Llull trobà una via favorable quan l'ambient era contrari,⁹⁹ no se li pot discutir tampoc el coratge d'assentir-hi.¹⁰⁰

d) *Desigs, i alguna cosa més.*—J. Verne té el mèrit d'un profeta. Ha previst, afirmat i endevinat una colla d'avenços de la societat moderna. Tenia segurament la dèria i el desig que les seves imaginacions esdevinguessin factibles algun dia.

Però Verne no té el mèrit d'un descobridor. La imaginació en té prou amb intuir. La ciència vol procedir amb mètode, amb seguretat, treballar peça rera peça i comprobar-ne el funcionament.

Que Llull desitgés enaltir i defensar la Immaculada és quelcom transparent com l'aigua clara. Però en el pla de la ciència desigs i intuïcions no basten. Per això Llull ha treballat per a fer i fer veure possible la Immaculada mitjançant la concreta combinació dels factors: aterrar obstacles, recercar arguments i comprobar-ho tot metòdicament.

e) *Afirmacions, però també les proves.*—Quan hom en té el desig, afirmar verbalment no esdevé difícil. Un xic més ho és tenir i adduir les proves que justifiquin les afirmacions. Afirmacions sense proves indiquen desigs impotents.

En la teologia de la Immaculada, paraules sense proves no treien cap a res. Una cosa és l'autoritat de qui parla i altra el que demostra;¹⁰¹ una cosa és la veu del predicador i altra l'elaboració de la doctrina.¹⁰²

⁹⁹ «...une grande opposition à vaincre», FRANCISCO DE GUIMARAENS, art. c., 5; CAPKUN-DELIC, art. c., 428.

¹⁰⁰ «On ne contestera pas le courage et l'opportunité de son intervention...», BONNEFOY, *Le Vén. Jean...*, 99.

¹⁰¹ «E altro è l'autorità dell'autore, e altra cosa sono le sue prove», ARCANGELO DA ROC, 64.

¹⁰² «...l'affermavano, ogni anno, tanti predicatori in occasione della festa della Concezione della Vergine beata», BABBINI, *Ancora...*, 119.

Ramon Llull ha afirmat certament la Immaculada, però no es redueix a això la seva intervenció: ha cercat i donat les seves proves vàlides sobre la possibilitat i sobre la conveniència d'aquesta veritat.

f) *Rigor científic*.—S'han donat insinuacions sobre la menor vàlua científica de Llull,¹⁰³ i afirmacions que fins a Scot ningú no havia donat una visió clara i una solució verament científica de la Immaculada.¹⁰⁴

Com que la Immaculada ha estat un dels greus problemes de la teologia catòlica, el dilema era: o es resolvia científicament, rigorosament, amb profunditat, o no es resolvia de cap manera.

No pretenem establir comparacions i discutir si Ramon Llull va emprar més o menys rigor científic que altres autors, si la seva solució és millor o pitjor. En tenim prou si en la part doctrinal ha estat demostrat que Llull dona a la qüestió immaculatista una solució profunda i estrictament científica.

g) *Solució teològicament correcta*.—Ben clarament s'ha dit que la solució immaculatista de Llull era teològicament inexacta, incorrecta,¹⁰⁵ que doctrinalment no era cap gran cosa,¹⁰⁶ que els seus arguments eren més aviat fluixos.¹⁰⁷

Una solució teològica pot esdevenir incorrecta i insuficient, *positivament* si es troba en desacord amb la sagrada Escripura o amb el Dogma definit, *negativament* si es fonamenta en arguments tan febles que no puguin sostenir la veritat que es proposen demostrar.

Però d'un costat la solució de Ramon Llull no s'oposà a la Bíblia ni al Dogma revelat, i d'altra banda mostra autènticament la possibi-

¹⁰³ «Di ben altra levatura e rigore scientifico dei precedenti /Ramon Llull i St. Pere Pasqual/ è l'argomentazione di Guglielmo de Ware», G. AMERI, *Duns Scoto e l'Immacolata*, Collectanea Franciscana 28 (1958) 131.

¹⁰⁴ «...e non conosciamo semplicemente nessun autore che abbia chiaramente posto e sciolto, prima di Scoto, la gravissima obiezione desunta dalla incompatibilità della immunità di Maria dal peccato colla universalità della redenzione di Cristo», C. BALIC, *Il reale contributo di G. Scoto...*, Antonianum 29 (1954) 478; «Ma è inutile cercare prima di Scoto una chiara nozione...», *ib.* 491.

¹⁰⁵ «But his theological presentation is as inexact, primitive, and crude...», LATKO, art. c., 58; «his explanation is quite primitive, often naive, leaving some of the difficult problems still unsolved», *ib.* 75.

¹⁰⁶ «Dottrinalmente quindi ben poca cosa...», ARCANGELO DA ROC, 68.

¹⁰⁷ Cf. C. BALIC, *The Mediaeval Controversy over the Immaculate...*, en el vol. *The Dogma of the Immaculate Conception*, ed. per E. D. O'CONNOR (Notre Dame, 1958) 201.

litat i la conveniència de la Immaculada. Si es verifiquen, doncs, aquestes condicions, la seva solució és teològicament correcta, no inexacta, primitiva o ineficaç.

h) *Defensa manifestada exteriorment*.—De requisits justos necessaris a tot defensor de la Immaculada, n'hi ha d'interns i n'hi ha d'externs a ell mateix. Apuntats ja els interns, amb el present comencem els externs. Per nosaltres els requisits externs només seran els indispensables, mentre que eren la majoria dels que hem qualificat de no justos o no imparcials.

Per tal que avui hom pugui parlar de defensors de la Immaculada, cal que ells al seu temps hagin exterioritzat d'alguna manera llur pensament. No importa gaire que hagi estat a l'escola o en una conversa, mitjançant un llibre o una classe —si bé poden coincidir aquestes dues coses—, de manera oficial o particular, pública o privada, oral o escrita. En la Immaculada —com en tota altra mena de descobriments i de problemes, fins teològics— no interessa massa el mitjà instrumental que hagi portat a la llum la troballa. Basta que hagi estat un apte i eficient mitjà d'expressió, d'exteriorització controlable de les idees. Si avui parlem de defensors, parlem forçosament de defensors controlables, no dels hipotètics mentals.

Concretament de Llull sabem que exterioritzà el seu pensament entorn a la Immaculada en llibres escrits.¹⁰⁸ Cap cosa coneixem d'hipotètiques converses, classes o controvèrsies sobre el tema, però ben segurament qui conegui el temperament de Llull no creurà que s'hagués limitat als seus escrits.¹⁰⁹

i) *Que documentadament consti la defensa*.—Segons hagi estat la defensa, ella pot constar a través de la ploma de l'interessat com

¹⁰⁸ Ja els hem citats, i hem indicat especialment la importància del *Disputatio* sobre el llibre de les Sentències. A remarcar només els nombrosos manuscrits i edicions i l'especial condemna de Nicolau Eimeric. «Ce dialogue sur les Sentences fut longtemps un des ouvrages les plus goûtés de Raimond. Nous en trouvons diverses copies... Il a même été souvent imprimé. ... Il avait pourtant été expressément condamné sur la requête de l'inquisiteur Eymeric», HLF, 144.

¹⁰⁹ «Mais le vaillant défenseur de l'opinion scotiste (!?) l'amaît-il uniquement défendre par ses écrits? Il nous paraît difficile de l'admettre: son caractère généreux et entreprenant, son amour filial..., nous en feraient déjà douter; d'autant plus qu'il vivait au lien même où se livraient les grands combats (!) autour du privilège disputé», F. A., *L'Immaculée Conception et le bienheureux Raymond Lulle*, Le Messager de Saint François d'Assise 29 (1903-1904) 227.

mitjançant la d'altres redactors o testimonis. No importa gaire la manera, si el fet és controlable.

Constar documentadament, és a dir, suficientment, mercès a papers fiables, de confiança, sense adulteraments.

Tot el que sabem de Ramon Llull regardant la Immaculada, ens pervé a través dels seus llibres. Són autèntics?

Molts han cregut haver guanyada la partida contra Llull una volta li han dit que ell tenia apòcrifs. Els Evangelis han tingut també els corresponents apòcrifs, i ningú pensa que aquests siguin una culpa de l'Autor dels autèntics, o que hagin de posar ombra i desprestigi damunt els veritables. En canvi, en alguns casos, els llibres falsament atribuïts a Llull sembla que hagin llençat damunt seu una taca negra que el desqualificava.

Tots els fragments de llibres que hem citat en la part doctrinal han estat adduïts en la pacífica creença que són autèntics i que com a tals són tinguts avui dia pels llullistes.

Decisiu en tota la nostra qüestió és el *Disputatio* sobre les Sentències. Potser amb prouja d'exacerbar l'esperit crític algú va deixar caure la hipòtesi de la possible interpolació de la qüestió de la Immaculada en el damunt dit llibre.¹¹⁰ Cap indicati extern afavoreix aquesta suposició. Únicament les preocupacions sortides de la novetat del contingut intern l'han fet nèixer; el llibre és certament genuí i no hi ha cap evidència d'interpolació.¹¹¹

6. — *Qüestions neutres i marginals.*

Deixant com a llest el breu examen dels requisits convenients o no a un defensor de la Immaculada, portem a aquest apartat alguns punts que potser excedeixin els límits estrictes de problema que trac-

¹¹⁰ «El B. Ramón Lull no habla ordinariamente en sus libros de la I. C., hace una corta alusión a este misterio en el *Arbre de Ciencia*, y al final del *Liber Principiorum Theologiae*; por otra parte los dos libros: *De Benedicta Tu* y de *Conceptu Virginali*, en que larga y expresamente se trata de este misterio, parecen ser evidentemente apócrifos. De aquí nace alguna, aunque leve, sospecha sobre si la cuestión que nos ocupa será interpolada en el libro citado», J. BORRÀS I RULLAN, *María S. y el R. Pontífice en las obras del Beato Ramón Lull* (Sóller, 1908) 5.

¹¹¹ «..., since this book is certainly genuine and there is no evidence of interpolation, puts the matter beyond doubt», E. ALLISON PEERS, *Ramon Lull, a biography* (London, 1929) 408; respecte al llibre de Borràs i Rullan, anota «which contains some very unconvincing quotations», *ib.* 409.

tem, però que semblen fortament lligats a la figura del Beat mallorquí en les seves relacions amb la Immaculada.

a) *Sofriments a causa de la Immaculada*. – Sense insistències, certament, però alguna vegada s'ha al·ludit als patiments que Llull hauria sofert procurant fer avançar i progressar la doctrina de la Immaculada.¹¹²

Creiem que semblant text no gaudeix d'autenticitat, ans es tracta d'un fenomen que podríem anomenar *transferència històrica*: els deixebles de Llull van certament sofrir treballs i persecucions a causa de la Immaculada, i el que segurament a ells els tocà rebre, mitjançant un sentiment d'un particular cos místic, ho transfereixen al mateix Llull fent una substitució de persones.

I que el text no sigui acceptable, a part del fet de no saber en quin llibre es troba, es demostraria igualment perquè en vida de Llull no podia existir un ambient anti-immaculatístic tan carregat com vol indicar el testimoni; perquè l'ambient es carrega certament uns quants anys més enllà; i perquè l'estil literari és massa retòric i «eloqüent».

b) *La Immaculada i el concili de Viena (1311)*. – Llull es féu present a Viena en ocasió del concili, hi va presentar propostes, i en algunes d'elles va aconseguir resultats tocables i satisfactoris.

Ha estat suggerit, però, que potser juntament a tots els altres projectes hi duia el propòsit de demanar quelcom sobre la Immaculada.

No consta la més mínima al·lusió a la Immaculada en el Concili;¹¹³ no consta cap intervenció de Llull en aquest sentit ni que tingués semblant intenció; consta suficientment, al contrari, que l'ambient era prematur per a una proposta de l'estil. La predita hipòtesi es presenta així absolutament mancada de fonaments.

¹¹² «Il a eu entre autres mérites celui de défendre énergiquement la conception immaculée de Marie et de souffrir pour sa gloire, ainsi qu'il le rapporte lui-même: Nonne haec primum in Monte Pessulano, coram inclito Rege Balearium, deinde Parisiis fideliter evulgavi? Nonne Conceptionis immaculatae[...] causam intrepide et constanter egi in Scholis, et ipsam adhibitibus argumentorum nervis ac vi rationum humo tollere coepi? Nonne [etc]», BONNEFOY, *Le Vén. Jean...*, 98-99. La font és GUIX, art. c., 200, qui tampoc posa en dubte el text. I la inspiració de Guix – encara que no es digui explícitament – sembla ésser S. BOVÉ, *Nota preliminar a J. AVINYÓ, Liber de Immaculata B. V. Conceptione* (Barcelona, 1901) 46-47, 22.

¹¹³ Vegi's el completíssim estudi d'E. MÜLLER, *Das Konzil von Vienne, 1311-1312* (Münster, 1934) on apareix la intervenció de Llull i on manca tota ombra d'al·lusió a la Immaculada.

c) *Retrobament de la tradició o aportació d'innovacions?*—Seguint el parer de Longpré,¹¹⁴ no pocs autors han coincidit en judicar que el mèrit immaculista de Llull consistia en haver retrobat o conservat la tradició, i en haver-la afirmat.

Qui ens hagi seguit fins ací comprendrà que no pot ésser aquesta la nostra opinió. Si la Immaculada havia existit en la tradició antiga, havia estat en tot cas una Immaculada sense problema, afirmada o creguda tranquil·lament. L'escolàstica va posar un fort accent en la gravetat del problema. Quan la Immaculada torni a sorgir no serà ja aquella sense problema, ans ressorgirà una Immaculada amb el problema resolt.

Per això pensem que no es pot dir justament que Llull hagi conservat o retrobat la tradició *afirmant-la*. Ell l'ha afirmada, certament, però això li ha estat permès una volta ha vist la possibilitat de saltar per damunt dels greus obstacles que havia alçat l'escolàstica. Llull ha aportat quelcom de nou, ha estat un innovador. En contraposició a la tradició que podia posseir una Immaculada sense clara consciència de tota la seva gravetat, Llull en dóna una altra amb plena consciència del problema i amb la corresponent solució. Sota aquesta llum veiem essencialment diferents les posicions de determinats autors pre-escolàstics, i la seva de post- o ple-escolàstic. No es tracta de seguir un camí, ans de fer un salt.

d) *Influxos rebuts*.—En algun apartat anterior ha estat examinat l'influx que Llull va o no va exercir damunt el món i la història posteriors. Ací volem sospesar aquells factors que en ell poden haver tingut una eficiència, que poden haver-lo empès vers la doctrina immaculatista.

Aquests factors poden ésser estrictament teològics o no teològics. Si en Llull s'hi trobessin influències estrictament teològiques, el seu mèrit minvaria força per a passar a les mans del seu inspirador. Altres ambientals o circumstancials no afectarien gaire al nostre problema.

Concretament en el cas de Llull s'ha parlat d'influxos o influències provinents de la Casa d'Aragó, de l'Ordre de Fra-Menors, de la seva condició de terciari franciscà, del Císter, de les esglésies de l'Orient, del mahometisme, d'Eadmer i Neckam.

¹¹⁴ «Le mérite vrai de Lulle est d'avoir conservé la tradition... et de l'avoir affirmé à Paris en 1298», LONGPRÉ, *Lulle*, DTC, 1128.

1. Casa d'Aragó. — És molt possible que els personatges de la casa reial d'Aragó fossin granment devots de la Verge Immaculada,¹¹⁵ i que d'alguna manera s'hagués encomanat a Llull aquesta devoció. Encara que fos certament així, la devoció podria ésser ocasió de l'explanament d'una teologia, però mai la seva causa. El mèrit estrictament teològic pertanyeria a Llull d'una manera exclusiva.

2. Els Fra-Menors. — Franciscans i Immaculada són dues idees que marxen associades avui. Però no val a saltar anys, i posar en el segle XIII un lligam que va nèixer més tard. Abans de Scot no es pot parlar, entre els franciscans, de veritable tradició immaculatística.¹¹⁶ Així, doncs, cal igualment excloure la possibilitat que els franciscans haguessin conduït Llull en la manera teològica de salvar la Immaculada.

3. Terciari franciscà. — És creença comuna que el Beat mallorquí fou membre del Terç Ordre de sant Francesc.¹¹⁷ Amb el seu esperit es podria sentir una major inclinació a l'enaltiment de Maria, però en quant a influx teològic, si molt improbable l'hem trobat en el primer ordre, encara més ho haurà de ser en el terç.

4. El Císter. — Va donant-se relleu a la part d'influx que el Císter hagi pogut tenir en la formació de la mentalitat del beat Ramon.¹¹⁸ Que hi hagués una petja mariana, fa de molt bon creure, però que fos estrictament immaculatista¹¹⁹ sembla un bon xic més difícil, particularment si es té en compte la inclinació clarament negativa de l'informador de l'ordre, sant Bernat.¹²⁰

5. Les esglésies de l'Orient. — D'antuvi hom no pot excloure una intervenció de l'esperit oriental en la ment de

¹¹⁵ ANDREU DE PALMA, *La Immaculada en la Escuela Lulista*, EF 55 (1954) 171; GUIX, art. c., 270-278; F. GAZULLA, *Los Reyes de Aragón y la Purísima Concepción* (Barcelona, 1905).

¹¹⁶ Cf. M. BIHL, *Les précurseurs de Scot dans la doctrine de l'Immaculée Conception*, La Bonne Parole 3 (1905) n. 5, maig.

¹¹⁷ ANDREU DE PALMA, art. c., 172.

¹¹⁸ G. SEGUÍ VIDAL, *El cenáculo del Beato Ramón Lull*, Anal. Sacra Tarrac., 15 (1942) 75-92; R. GINARD BAUÇA, *Introducción al Blanquerna*, a RAMON LLULL, *Obras literarias* (Madrid, 1948) 147-148; G. SEGUÍ, *La influencia cisterciense en el beato Ramón Lull*, Estudios Lulianos 1 (1957) 351-370.

¹¹⁹ ANDREU DE PALMA, 172-173.

¹²⁰ Cf. H. BARRÉ, *Saint Bernard, Docteur Marial*, Anal. S. Ord. Cist. 9 (1953) 100-103.

Ramon Llull,¹²¹ però evidentment, com a immaculatista no consta, ni tampoc que alguna raó significativa faci aquesta hipòtesi més plausible.

6. **Mahometisme.** — S'ha afirmat com a ben probable que la doctrina musulmana hagi jugat un rol en la sentència immaculatista de Llull.¹²² L'Alcorà no diu gran cosa, ni gaire clara,¹²³ però la tradició mahometana ha donat sempre un significat especial a les seves paraules, plaçant Jesús i Maria en un nivell distint de tots els altres homes i immunitzats del pecat.¹²⁴

D'una manera rigorosa i documentada no es pot establir una dependència de Llull respecte a l'Alcorà o a la tradició mahometana, però certament les lloances que sempre i en el grau més excels ell confereix a Maria, podrien manifestar el desig de no aparèixer en res inferior als infidels, que lloen la Mare de Jesús sense mesura. En aquest cas fàcilment ens decantaríem vers l'afirmació d'alguna dependència, potser fins emulació.

En tal hipòtesi, el mahometisme podria haver agullonat el pensament de Llull, hagués estat una ocasió, però mai la causa de la seva solució teològica plenament empeltada dins el dogma catòlic, el qual exigeix una profunditat metafísica indiscutiblement superior al punt de mira musulmà que resta reduït quasi exclusivament a un contacte físic.

¹²¹ «¿Sería absurdo suponer un posible influjo de la tradición immaculatista de la Iglesia de Oriente en la mente de R. Lull? Creemos verosímil, si no el hecho, por lo menos la posibilidad», GUIX, 211; cf. S. MISSE, *Ramón Llull y las iglesias orientales disidentes*, EF 62 (1961) 37-70.

¹²² «Il est plus probable que l'ambiance musulmane a joué un rôle dans l'attitude du Bx Raymond Lulle.», BONNEFOY, *Le Vén. Jean...*, 107, cf. 243.

¹²³ «Et ego quidem nominavi eam Mariam: et ego sane confugere facio eam ad te, et prolem ejus a Satana lapidato» (*id est commendo eam, ejusque prolem, ut defendas eam a diabolo*), L. MARRACCIO, *Alcorani textus universus* (Pàdua, 1698) III, 110, n. 36; «Le Coran n'est pas très explicite», J.-M. ABD-EL-JALIL, *La vie de Marie selon le Coran et l'Islam*, a H. DU MANOIR, *Maria, études sur la sainte Vierge* (Paris, 1949) I, 191.

¹²⁴ «mais la tradition musulmane proclame avec unanimité un privilège extraordinaire de Marie et de son Fils: celui d'avoir été préservés tous deux de tout contact satanique au moment de leur naissance», ABD-EL-JALIL, o. c., 191-192; MARRACCIO, o. c., III, 112; «ma non è lecito concludere, come han fatto certi teologi cattolici, che il Corano abbia affermata la concezione immacolata di Maria. Maometto non conobbe il peccato originale...; conseguentemente neppure era in grado di capire in che potesse consistere il privilegio accordato alla Vergine», G. SACCO, *Le credenze religiose di Maometto* (Roma, 1922) 45.

7. E a d m e r i N e c k a m . — No costa pas més afirmar¹²⁵ que negar les relacions de dependència entre Llull i aquests dos autors. Cronològicament aquests autors són anteriors, però no n'hi ha prou amb la raó de prioritat per afirmar una dependència. Ramon Llull no els cita pas explícitament, i si en la ideologia hi han punts de convergència caldrà examinar-los en detall. abans d'afirmar-los en general.

ALVAR MADUELL
Roma

(*finirà*)

¹²⁵ «In this treatise Lull manifest the influence of the thinking of several great doctors of Mary of past ages, of men such as Eadmer and Neckam», LATKO, art. c., 60. Potser una arrel d'aquesta afirmació provingui de Longpré, encara que no sigui indicat.